

Schorer

de resultaten van een hearing met het bedrijfsleven over dit punt aanhaalt, waarbij hij dit verband ook van belang acht.

De geachte afgevaardigde de heer Hoogland heeft het rapport-*Havinga* aangehaald, dat — wanneer ik goed ben ingelicht — op verzoek van de gemeente Harlingen is aangeboden aan het college van Gedeputeerde Staten van de provincie Friesland en waarin reeds enige conclusies worden getrokken omtrent de wenselijke plaats van deze mosselverwatering. Ik geloof, dat het bij het nemen van de mosselverwateringsproef in ieder geval efficiënter zou zijn, wanneer deze proef op dezelfde plaats geschiedde als de oesterproef. Op het ogenblik zal deze laatste proef in het Veersche Gat geschieden en dit zou dus de geëigende plaats hiervoor zijn. Over de gehele materie zal ook nog een rapport verschijnen in opdracht van het provinciaal bestuur van Zeeland van het Economisch-Technologisch Instituut in Zeeland. In dit rapport zullen misschien ook nog andere kanten van de medaille worden vertoond. Ik geloof, dat wij, waar het hier gaat om specifieke vestigingsplaatsfactoren, waarvoor een onderzoek nodig is omtrent de technisch-biologische, de economische en — niet te vergeten — de sociaal-economische kant, pas wanneer alle irrelevante factoren zijn verdisconteerd, kunnen geraken tot een objectief vaststellen van een vestigingsplaats, die uit nationaal oogpunt als definitieve plaats het meest gewenst is.

Zoals de Minister in zijn brief mededeelt, loopt deze proef daarop niet vooruit. Wij kunnen daarmee geheel akkoord gaan.

Een volgende opmerking zou ik willen wijden aan de schadevergoedingsregeling op grond van artikel 8 van de Deltawet, waarover ook de geachte afgevaardigde de heer Elfferich reeds heeft gesproken. Ik zou willen herinneren aan de opgeheven vinger van de geachte afgevaardigde mevrouw Schilthuis bij de behandeling van de begroting van Verkeer en Waterstaat in de Tweede Kamer, toen zij ervoor waarschuwde, dat wij op dit terrein niet moeten geraken in het slop van de Zuiderzeesteunregelingen. Ik meen, dat dit niet aan dommens oren is gesproken, maar ik zou nog gaarne een bevestiging hiervan willen horen.

Inderdaad is hier — zoals wordt gezegd in het antwoord van de Minister in de Tweede Kamer — sprake van een moeilijke — en ik zou hieraan willen toevoegen: zeer gecompliceerde — materie. De Minister zegt nu in zijn antwoord in de Tweede Kamer:

„Hoewel de commissie overtuigd is van de noodzaak, zo spoedig mogelijk met voorstellen te komen en daartoe het nodige wordt verricht, verwacht de bewindsman niet, zoals hij reeds in de memorie van antwoord naar voren bracht, dat een de gehele materie omvattend eindrapport spoedig kan worden tegemoetgezien.”

Nu rijst bij mij de vraag of hier niet gewaakt moet worden tegen een zeker perfectionisme, want een deze gehele materie omvattend eindrapport kan, gezien de complexe aard van deze materie, toch nog wel even op zich doen wachten.

Ik sluit mij aan bij de opmerkingen van de geachte afgevaardigde de heer Elfferich, die ervoor waarschuwd heeft, dat onzekerheid bij de betrokkenen licht kan overgaan in bepaalde ontevredenheid, die overigens misschien voorkomen had kunnen worden.

Wij zijn dus in afwachting van dat rapport en misschien mag hierbij de vraag gesteld worden of de Minister geen wegen kan vinden om de betrokkenen, ook nog in afwachting van het definitieve rapport, bij wijze van voorlichting toch reeds op de hoogte te stellen langs welke wegen een oplossing nastreeft wordt. Ik zou dus gaarne van de Minister willen vernemen of dit door hem niet zou kunnen worden overwogen.

Ten slotte nog een opmerking over het zeer bekende punt van de Scheveningse vissershaven. Langzamerhand is het zo geworden, dat wij van het kaste van Verkeer en Waterstaat naar de miur van Landbouw en Visserij en omgekeerd heen en weer gestuurd worden. In haar adres aan deze Kamer, dat

Schorer e. a.

hedenmiddag ter visie is gelegd, zegt de Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Gravenhage dd. 17 februari 1961 het volgende:

„Het komt onze Kamer voor, dat, indien van de zijde van de Minister van Landbouw en Visserij niet met kracht op verbetering van de Scheveningse haven wordt aangedrongen, de Minister van Verkeer en Waterstaat geen ernstige aanleiding aanwezig zal achten aan dit waterstaatswerk een hoge plaats in te ruimen op het urgentieschema of aan dit project prioriteit te verlenen boven andere, nuttige investeringen.”

Wij zullen zeer gaarne van de Minister vernemen, dat hij voornemens is deze krachtige aanranding bij voortdoring uit te oefenen.

De heer **Baas** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Wij betreuren ten eerste, dat de heer Louwes na zijn herbenoeming zijn plaats in deze Kamer niet meer heeft kunnen innemen. Wij bewaren aan hem de beste herinneringen; de door hem op zijn wijze beleefde liberale levenshouding heeft hem steeds gestierd. Wij danken de heer Geuze voor de woorden, die deze vandaag aan de nagedachtenis van onze landbouwvoorman heeft willen wijden.

De nadere toelichting op de begroting van hoofdstuk XI in de memorie van antwoord heeft mij niet kunnen overtuigen, dat het daar uitgestippelde beleid voldoende rekening houdt met de bijzondere positie, waarin de Nederlandse landbouw zich bevindt, en dat in deze overgangsfase, waarin wij ons bevinden, de voorwaarden worden geschapen voor een harmonische ontwikkeling van deze bedrijfstak.

Wij betreuren, dat de Minister er tot nu toe niet in slaagt om bij de praktische uitwerking van zijn beleid die beslissingen te nemen, die het vertrouwen in de toekomst van de landbouw versterken. Het vertrouwen in de toekomst van een onderneming is essentieel voor het welslagen ervan. De Minister stelt, dat er naar zijn oordeel geen redenen zijn om aan te nemen, dat er een grote ongerustheid aanwezig is in de agrarische kringen.

Deze ongerustheid analyserende meent de Minister, dat de leefbaarheid op het platteland in het bijzonder aandacht verdient.

Ik wil niet ontkennen, dat deze problematiek aan de orde is, en in het denken van de agrariërs een plaats inneemt, maar het gevoel van ongerustheid en onzekerheid houdt meer verband met de financiële resultaten.

Ruim 15 jaar na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog vragen de overschotten van agrarische produkten in vele landen niet alleen onze bijzondere aandacht, maar ook op de prijs van vele van onze landbouwprodukten hebben deze overschotten een bijzonder nadelige invloed.

Het internationale handelsverkeer staat bovendien sterk onder de politieke invloed van de communistische landen en de economische structuur van de vertraagd tot ontwikkeling komende gebieden. Deze gang van zaken bedreigt immers in steeds toenemende mate het bestaansrecht van een op specialisatie en internationale arbeidsverdeling ingestelde agrarische produktiestructuur.

Een zeker perspectief herkreeg de Nederlandse landbouw toen de plannen voor een Europese Economische Gemeenschap werden geaccepteerd en in uitvoering kwamen. Als nu reeds sprake is van overschotten of spoedig te verwachten overschotten van zeer belangrijke produkten van de Nederlandse landbouw in de E.E.G. en deze bovendien, economisch gezien, niet of moeilijk op de wereldmarkt zijn te plaatsen, dan is de vraag „wat zijn onze toekomstige mogelijkheden?”, zeer klemmend.

Ik meen te mogen stellen, dat de preferentiegedachte voor landbouwprodukten in het E.E.G.-gebied aanvaard zal worden, gelijk wij deze gedachte ook aanvaard voor industriële produkten uit het E.E.G.-gebied. Voor steenkolen, een belang-

Baas

rijke grondstof, gedolven in het E.E.G.-gebied, gelden weliswaar geen invoerrechten, maar wel scherpe contingenteringen. Wij vragen een zelfde beleid voor de agrarische produkten, hetzij een matig invoerrecht of een scherpe contingentering.

Door een zekere afscherming zal men het de agrarische producenten mogelijk moeten maken de produktie voort te zetten en de financiële resultaten van de landbouw zodanig te beïnvloeden, dat de noodzakelijke investeringen gedaan kunnen worden en dat rationalisatie en mechanisatie zullen bijdragen tot verlaging van de produktiekosten.

Het vertrouwen in de toekomst is de laatste jaren ondergraven. Het schrijven en praten over te veel melk, te veel granen, mogelijk te veel varkens en kippen, te veel mensen, te kleine bedrijven heeft bij velen de vraag doen opkomen: „zijn er werkelijk nog perspectieven of staan wij voor een verloren zaak?”

Het conflict in de agrarische sector doet afbreuk aan de bedrijfstak, aan het producerend vermogen, aan de intrinsieke kracht van deze bedrijfstak. Juist deze aantasting van het fundament van de onderneming landbouw vervult ons met grote zorg.

Ons verschil van inzicht heeft geen betrekking op de kernpunten van het agrarisch beleid; hetgeen gesteld is in de memorie van antwoord, blz. 2, rechts onderaan, onderschrijven wij geheel. De concretisering van het garantiebeleid op belangrijke onderdelen laat te wensen over en de argumentatie is niet altijd even sterk.

Indien de Minister van oordeel is, dat de rechtvaardiging van het gevoerde melkprijsbeleid voor een belangrijk gedeelte gevonden moet worden in overwegingen van sociale aard, dan raken wij de kern.

De overwegingen van sociale aard hebben niet alleen betrekking op de landbouw, maar worden ook beïnvloed door budgettaire omstandigheden, internationale afzetmogelijkheden, enz.

Het graanbeleid wordt dus ook gevoerd uit overwegingen van sociale aard. Een overleg met het bedrijfsleven zal in de toekomst stellig mogelijk zijn; overeenstemming lijkt mij moeilijk bereikbaar, als de overwegingen van sociale aard de belangrijkste elementen voor de Minister zijn.

Het sociale beleid wordt mede bepaald door de inzichten van andere bewindslieden en deze inzichten kunnen veranderen, mede gelet op de omstandigheden. Het bedrijfsleven meent een uitspraak van de Regering te mogen vragen wat betreft de concretisering van het beleid. Kan men nog waarde toekennen aan de kostprijsberekeningen? Het bedrijfsleven had in het overleg over de uitgangspunten van de kostprijsberekeningen geloofd rekening te willen houden met de technische ontwikkeling in deze bedrijfstak. Men was op de goede weg, het economisch verantwoorde bedrijf kreeg gestalte.

De opmerking van enige leden, dat tijdens de begrotingsbehandeling in de Tweede Kamer van de zijde van de Volksvertegenwoordiging op overtuigende wijze was aangetoond, dat de door de Overheid gevoerde politiek met betrekking tot de garantieprijzen te kort schoot, dient men in dit verband te beoordelen. Dat de Regering bij het overleg in de Tweede Kamer ten aanzien van de produktiviteitsruimte en het gegarandeerde quantum melk tot enige concessies bereid was, heeft op mij geen grote indruk gemaakt. Ik heb er bezwaren tegen, dat de Minister in de stukken stelt, dat de Regering op beide punten aan de wensen van de Tweede Kamer tegemoet is gekomen. Zo gesteld is het niet juist en de teleurstelling van de Minister is op dit punt voor mij onbegrijpelijk. Zou de Minister ons duidelijk willen maken waarom hij een hoeveelheid van 5 miljard kg, gewijzigd in 5,1 miljard, in de garantie wil opnemen, terwijl er 6,8 miljard kg geproduceerd is in 1960 en de kostprijsberekeningen betrekking hebben op een produktie van 6,8 miljard kg? Als men een hoeveelheid garandeert, die niet gelijk is aan de produktie, dan zal dit toch altijd de indruk maken van „handjeplak” (dat woord heb ik overgenomen uit de memorie van antwoord, blz. 2, midden linkerkolom).

Met instemming heb ik mogen lezen, dat ook naar de mening van de Minister

„het internationaal handelsverkeer, o.a. onder invloed van politieke invloeden en van de protectionistische landbouwpolitiek in verschillende westerse landen op verschillende punten aanleiding geeft tot ernstige bezorgdheid”,

en wij lezen verder:

„Deze gang van zaken bedreigt immers in steeds toenemende mate het bestaanrecht van een op specialisatie en internationale arbeidsverdeling ingestelde agrarische produktiestructuur”.

„Ook de verslechtering van de ruilvoet van de in belangrijke mate op export van agrarische grondstoffen aangewezen in ontwikkeling zijnde landen heeft invloed op de wereldmarktprijzen.”.

Met als achtergrond deze factoren en een wereldmarktprijs, die maar in zeer los verband staat met overigens onvergelykbare produktiekosten, is het verklaarbaar, dat de Nederlandse landbouw vraagt naar het oordeel van de Regering over de toekomstige perspectieven.

Versterking van de concurrentiekracht van de Nederlandse landbouw door verbetering van de externe produktieomstandigheden en van de interne produktieomstandigheden heeft onze volle instemming.

Naderhand zal ik hierover nog enige detailopmerkingen maken.

Dat de Minister een dynamisch beleid wenselijk acht ook voor de individuele ondernemers om aan de te verwachten moeilijkheden het hoofd te kunnen bieden, kan ik aanvoelen; voor de individuele ondernemer zou ik het liever anders formuleren, namelijk een dynamisch beleid te voeren om de „goede kansen” te benutten.

In het E.E.G.-verband zal het beleid zich bewegen tussen preferenties en contingenteringen. De produktieomvang en de produktierichting voor onze landbouw in E.E.G.-verband staan de Minister niet duidelijk voor ogen, althans, ik heb het in de stukken niet kunnen vinden. Het is om die reden dan ook, dat ik de opmerking: „dat het niet verantwoord zou zijn naar een hoog prijspeil voor granen te streven,” zoals dit in de Duitse Bondsrepubliek wordt aangetroffen, zonder een nadere toelichting niet kan accepteren. Het is voor mij nog een vraag welke gevaren groter zijn; optrekken tot het Duitse prijspeil, met de mogelijkheid van een toeneming van de graanproduktie in Frankrijk, of verlagen van het Duitse peil, met als mogelijk gevolg: een zeer grote toeneming van melk, varkensvlees, eieren en slachtgevoelte.

Wanneer in het economische verkeer een zeker prijspeil tot stand is gekomen en de produktiefactoren in een zekere verhouding zijn gewaardeerd, is het bijna onmogelijk om hierin belangrijke wijzigingen te brengen. Het Duitse prijspeil van de granen is na een historische ontwikkeling van de landbouw in dat land tot stand gekomen. Het financiële resultaat van de agrarische produktie zal waarschijnlijk gunstiger geweest zijn dan in ons land, economisch, politiek en maatschappelijk mag men geen al te grote verwachtingen hebben van een mogelijke verlaging van het Duitse graanpeil. Vooral als een land, dat zelf nog de prijzen van landbouwgronden beheerst en nog zekere subsidie kent, daarop aandringt.

Een sterke vermindering van de agrarische beroepsbevolking kunnen wij accepteren onder voorwaarde, dat een aanvaardbaar alternatief voor de mensen aanwezig is. De belanghebbenden dienen in volle vrijheid zelf te beslissen. Regionale industrialisatie, beroepskeuzevoorlichting, omscholing, enz. kunnen bijdragen tot het oplossen van een moeilijk maatschappelijk vraagstuk.

Van het overzicht op blz. 4 van de memorie van antwoord heb ik met belangstelling kennis genomen. Het spijt mij, dat de Minister, alvorens tot beantwoording der vraag uit het

Baas

voorlopig verslag over te gaan, een correctie meende te moeten aanbrengen. Deze correctie is naar mijn mening onjuist, de post „omzet en aanwas” dient buiten de gegarandeerde sector te vallen. De prijsbeïnvloeding van omzet en aanwas door de heffingen op granen vinden geen compensatie bij uitvoer; de nadelige invloed op het prijsniveau meende ik te mogen compenseren door omzet en aanwas als niet gegarandeerde produkten te beschouwen. Ik zie een correctie der cijfers van blz. 4 op dit punt dan ook gaarne tegemoet.

De cijfers van de brutowaarde van de produkten, die wel binnen een zekere garantie vallen en waarvoor geen garantie geldt; zijn leerzaam. De bedrijven op de zandgronden, uitgezonderd de Friese Wouden, vallen slechts voor 50 pct. onder een garantie. Als men dit percentage plaatst tegenover de weidebedrijven, waar ongeveer 80 pct. onder een zekere garantie valt, dan wordt verklaard de grote ongerustheid in onze zandgebieden. Als men voor 80 pct. onder een zekere garantie valt, dan is het niet garanderen van 25 pct. van de melkplas wel nadelig op de financiële resultaten, maar wanneer men echter slechts voor 50 pct. onder een zekere garantie valt, dan is het niet garanderen van 25 pct. van de melkplas financieel niet acceptabel. Waar bovendien de kostprijsverschillen tussen de weidebedrijven en de bedrijven van zandgronden nogal groot zijn, is het duidelijk, dat een zelfde garantie voor beide bedrijfstypen onaanvaardbaar is geworden en sociaal niet langer te verantwoorden. De opmerking van de Minister op blz. 6, linkerkolom, onder a, dat het belangrijkste criterium ter toetsing van het gevoerde garantiebeleid zou moeten zijn het gezinsinkomen per bedrijf, is voor mij onaanvaardbaar. Als binnenkort de lonen van niet geschoolde arbeiders in achtergebleven bedrijfstakken ter sprake zullen komen, dan zal toch geen zinnig mens eerst vragen naar het eventuele loon van kinderen of misschien zelfs van de vrouw, alvorens men conclusies trekt.

Ik moge de Minister vragen om berekeningen van het gezinsinkomen niet meer te laten invoeren en niet te gebruiken als bewijs van een redelijk bestaan op onze gezinsbedrijven.

Het is mij bovendien opgevallen, dat men bij de samengestelde rentabiliteitsberekeningen is uitgegaan van te verwachten prijzen, met name voor varkens en eieren. Het lijkt mij een uitermate gevaarlijke methode om langs die weg iets te gaan bewijzen. Dat soort berekeningen doet de sfeer vertroebelen en ik zou het op prijs stellen, dat ook die cijfers in de toekomst achterwege bleven. De Minister wil laten bewijzen, dat via de niet gegarandeerde produkten het inkomen redelijk is, ondanks een onredelijke prijsgarantie voor een door de Regering gedeeltelijk gegarandeerd produkt.

De beschouwingen van de Minister over een verantwoorde synthese tussen bescherming van de landbouw enerzijds en bevordering van een op de afzetmogelijkheden afgestemde ontwikkeling der produktie anderzijds hebben bij mij enige vragen doen rijzen.

Wanneer de Minister prijscorrecties meent te moeten toepassen, zoals hij stelt „ter voorkoming van een al te zeer scheef groeien van het produktiepatroon (ten opzichte van de afzetmogelijkheden)”, worden dan deze correcties slechts in één richting toegepast? Is de Minister van oordeel, dat binnen de groep van de gegarandeerde produkten een beïnvloeding van het bouwplan werkelijk mogelijk is? Misschien een zekere verschuiving granen—suikerbieten; de resultaten van deze beïnvloeding acht ik in het algemeen weinig spectaculair.

Wanneer zekere produkten een belangrijk plus op de prijs zouden ontvangen, dan heb ik de indruk, dat enige resultaten zijn te verwachten. Zou de Minister enige voorbeelden kunnen geven van wijzigingen in het bouwplan, op grond van vorengenoemde manipulaties, en werden prijzen in het vooruitzicht gesteld, die hoger waren dan de kostprijzen of werden voor enige produkten prijzen in het vooruitzicht gesteld, die lager waren dan de kostprijzen?

De zeer beperkte mogelijkheden ten aanzien van melk (akkerbouwprodukten) kan ik onderschrijven. De melkstroom beïnvloeden (verkleinen) door hoge prijzen voor akkerbouwprodukten lijkt mij weinig effectief; het zou betekenen een sterke wijziging van de bedrijfsstructuur van onze veehouderijbedrijven, die landbouwkundig en bedrijfseconomisch niet bereikbaar is.

De mogelijkheden om de melkstroom te vergroten zijn latent aanwezig; te lage prijzen voor de granen waren ook in het verleden menigmaal oorzaak van verstoring van een zeker evenwicht bij de veehouderijprodukten. Uit de historie van de landbouwerisis 1929/1930 blijkt, dat daarbij precies hetzelfde punt een rol heeft gespeeld. Dit is ook de reden, dat ik er zo voor waarschuw, te sterk aan te dringen op het verlagen van het Duitse graanpeil. Op dat onderdeel dreigen voor mij op het ogenblik grotere bezwaren dan gelegen zouden zijn in het verhogen tot het Duitse peil. Heeft men dit aspect in E.E.G.-verband reeds diepgaand bestudeerd?

De rentabiliteitsberekeningen op blz. 11, rechterkolom, van de memorie van antwoord omtrent de nota inzake de praktische uitwerking van het garantiebeleid voor de landbouw voor het jaar 1960/1961 geeft voor het zuidelijk zandgebied: opbrengst melk 33 pct. van de brutowaarde en voor omzet-aanwas rundvee, varkens, pluimvee en eieren 57 pct., rest 10 pct. Voor het oostelijk zandgebied: melk 41 pct., omzet, enz. 52 pct., rest 7 pct.

Een door het L.E.I. samengesteld overzicht van opbrengst en kosten vanaf 1951/1952 geeft een duidelijk inzicht in de rentabiliteit der verschillende bedrijfstypen. Voor het oostelijk zandgebied hebben sinds 1953/1954 de lijnen van opbrengst en kosten elkaar gekruist en zijn de kosten rees 6 jaar hoger dan de opbrengsten. Het blijkt dus, dat de afhankelijkheid wat het bruto-inkomen betreft in het oostelijk zandgebied van 41 pct. van de melkopbrengst de financiële resultaten ongunstig heeft beïnvloed. De rentabiliteit in het zuidelijk zandgebied is gunstiger, het laatste jaar hebben de lijnen van opbrengst en kosten elkaar gekruist en nu zijn ook in dat gebied de kosten hoger dan de opbrengst. De invloed van de niet gunstige melkprijs, 33 pct., was minder groot. Of de opbrengstprijzen voor varkens en eieren in augustus 1960 verliesgevend waren, had op de principiële beschouwing geen invloed, omdat dezelfde invloeden werden uitgeoefend op de rentabiliteit van beide gebieden.

Hoewel het zuidelijk zandgebied ongunstiger zou zijn beïnvloed (57 pct.) dan het oostelijk zandgebied (52 pct.), bleek toch, dat het verlies zuidelijk zandgebied f 40 per bedrijf gunstiger was dan het oostelijk zandgebied met een verlies van f 1060.

De bedrijfsstructuur in het zuidelijk zandgebied is naar mijn oordeel sterker dan die van het oostelijk zandgebied; de afhankelijkheid van de resultaten van de melkveehouderij zijn minder groot. De stelling van de Minister, dat het soms wel privaat-economisch als nationaal-economisch zinvol kan zijn, de produktie enigermate te beperken, ten einde te komen tot een betere afstemming van het aanbod op de koopkrachtige vraag, kan ik onderschrijven, het is een gewoon verschijnsel. Voor de niet gegarandeerde produkten als eieren en varkens zien wij de in de literatuur zo bekende cycli. De Minister was echter minder gelukkig met zijn voorbeelden, dit waren niet gegarandeerde produkten. In de memorie van toelichting, nr. 2, blz. 10, rechterkolom bovenaan, stelt de Minister:

„Bij de uitwerking van het garantiebeleid zal er naar worden gestreefd zoveel mogelijk te voorkomen, dat via het niveau der te verstreken garanties een nationaal-economisch niet verantwoorde omvang en organisatie van de produktie in stand wordt gehouden, respectievelijk in de hand wordt gewerkt.”

Bij de gegarandeerde produkten zullen in belangrijke mate de beschouwingen van de Minister illusoir blijken. De beïnvloeding van de prijs zal te gering zijn om in de privaat-economische sfeer invloed uit te oefenen.

Maas

Zou de Minister kunnen mededelen of reeds door het bedrijfsleven initiatieven zijn genomen tot betere valorisatie van de melk?

Welke initiatieven zou de Minister krachtig willen steunen, concentraties van verwerkende fabrieken, concentraties van verzorgende bedrijven, het ontwikkelen van nieuwe produkten, concentraties van de afzetorganen of overweegt de Minister ook een deel van de overheidsgelden niet rechtstreeks aan de producenten ten goede te laten komen, maar een deel te besteden voor produkten, die „goed“ in de markt liggen?

De vraag of in het toekomstige beleid de beperking van de gegarandeerde hoeveelheid nog gehandhaafd zal kunnen blijven, wordt door de Minister bevestigend beantwoord.

De melkproduktie zal, ook in de toekomst, blijven toenemen. Indien de landbouw er niet in zou slagen de produktie per koe en de produktie per eenheid van oppervlakte te doen toenemen, dan zullen wij, in internationaal verband, de economische strijd verliezen. De technische mogelijkheden in de veehouderij zijn zodanig, dat hier nog grote mogelijkheden liggen. Bij gelijkblijvende produktie zal de noodzakelijke kostprijsverlaging achterwege blijven. De opmerking, dat

„indien een grotere inspanning van alle betrokkenen een betere valorisatie van de melk ten gevolge heeft en rationalisatie en mechanisatie bijdragen tot een daling van de landelijke gemiddelde kostprijs van de melk, de noodzaak tot beperking van het te garanderen quantum minder klemmend wordt”,

heeft bij mij de vraag doen rijzen of de Minister hier het oog had op de bijdrage van 's Rijks schatkist of op een harmonische ontwikkeling van de rundveehouderij in ons land.

De Minister ontwikkelt praktische en principiële bezwaren tegen een ha-toeslag of het verlenen van een extratoeslag voor een basisproduktie van 30 000 kg melk aan bedrijven op de lichte gronden. Hoewel ik de bezwaren kan aanvoelen, ben ik tot de conclusie gekomen, op grond van de kostprijsverschillen, mede geteet op het percentage van de produkten, die voor dat bedrijfstype onder een zeker prijsgarantie vallen, en omdat ik aan de extrahectaretoeslag granen lichte gronden niet die betekenis toeken, die de Minister eraan toekent, dat op sociale overwegingen bij mij de principiële bezwaren moeten wijken en wij de praktische moeilijkheden zullen moeten overwinnen om toch ook voor het produkt melk voor die gebieden een redelijk bedrijfsinkomen mogelijk te maken.

Is de Minister bereid, de praktische moeilijkheden te doen onderzoeken en ziet de Minister bij de invoering van een toeslagregeling geen mogelijkheden, een scheiding te maken tussen gebieden, waar de ruilverkaveling is afgesloten, en gebieden, die nog in uitvoering moeten komen?

De beschouwingen van de Minister over de E.E.G. heb ik met bijzondere belangstelling gelezen. De pogingen om te komen tot een onderlinge aanpassing van de landbouwpolitiek in de zes landen hebben mijn instemming, maar mijn verwachtingen zijn voor de nabije toekomst bepaald niet hoog. In het voorlopig verslag had de vraag, of de voorstellen van onze Regering wel realistisch zijn, betrekking op de landbouwpolitieke aspecten. De voorstellen van de Franse President hebben wel in het bijzonder de schijnwerpers op dit aspect gericht.

Ik wil op dit onderdeel volstaan met de opmerking, dat naar mijn oordeel de economische beïnvloeding van de drie grote landen veel groter is dan onze invloed en dat wij ons, bij onze voorstellen, daardoor in belangrijke mate moeten laten leiden. De Minister stelt zelf ook, dat „de onbevredigende positie van de landbouw in het integratieproces vooral ook moet worden verklaard uit de groeiende spanningen, die voortvloeien uit het feit, dat de min of meer automatisch verloopende afbraak van bepaalde beschermende maatregelen aan de grenzen tot dusverre nog niet gepaard is gegaan met

of gevolgd is door de concrete stappen, gericht op een onderlinge aanpassing van de landbouwpolitiek zelf. De als zodanig bescheiden versnelling in de afbraak van tarieven en kwantitatieve restricties, waartoe nu is besloten, heeft deze spanning niet verminderd.

De verdragsverplichtingen van een gemeenschappelijke landbouwpolitiek zie ik niet op korte termijn te verwezenlijken. En toch moeten wij verder. De Minister aarzelt, wanneer de vragen over een volledige harmonisatie worden gesteld!

Het verdrag van Rome gaat ervan uit, dat de harmonisatie van het beleid slechts behoeft plaats te vinden, voor zover dit voor de verwezenlijking van de doelstellingen van het verdrag noodzakelijk is.

Dat de Minister geen concrete mededelingen kan doen over de invloed van de harmonisatie op het prijsniveau van landbouwprodukten, betreur ik. De gevolgen van de harmonisatie zijn voor mij essentieel om te kunnen beoordelen of een zeker prijspeil economisch verantwoord is. Ten aanzien van het prijspeil der granen heeft de Minister blijkbaar al wel een oordeel.

Op blz. 3 van de memorie van antwoord staat:

„Het is mede om deze reden, dat de ondergetekende ernstige gevaren verbanden acht aan een ontwikkeling binnen de E.E.G., waarbij met name voor granen gestreefd zou worden naar een hoog prijspeil, zoals dit in de Bondsrepubliek wordt aangetroffen.”

Een reële vergelijking van ons prijspeil met het Duitse prijspeil is alleen mogelijk, indien wij de kostenelementen en de ophrengsten in beide landen zouden kunnen vergelijken.

Het spijt mij dan ook zeer, dat de Minister, ook tot zijn leedwezen, de Kamer niet heeft kunnen inlichten b.v. over de lasten, die op agrarisch bezit in de Lid-Staten, behorende tot de E.E.G., drukken.

En verder:

„daar voldoende betrouwbare gegevens ontbreken, acht de Minister het niet wel verantwoord, voorbeelden te geven van koop- en pachtprizen van vergelijkbaar agrarisch eigendom in enkele der E.E.G.-landen.”

Met bijzondere belangstelling heb ik kennis genomen van de studie van de heren Thurlings en Meulenbergh van de afdeling staathuishoudkunde van de Landbouwhogeschool te Wageningen over „De ontwikkeling van de pluimveeteelt in gespecialiseerde bedrijven een gevolg van economische groei”.

Op blz. 50 van het „Landbouwkundig Tijdschrift“ van januari 1961, nr. 2, schrijven deze heren:

„Een dominerend element van de produktiekosten van eieren en vlees wordt gevormd door het voeder. De onzekerheid, waarmee wij in verband met de E.E.G.-landen worden geconfronteerd, is het toekomstige graanprijsniveau. Voor zover de E.E.G. leidt tot een hoger prijsniveau voor voedergranen dan thans geldt, moet ook met een stijging van de produktiekosten voor eieren, slachtpluimvee enz. rekening worden gehouden. De invloed, die hierdoor op de produktiekosten van slachtpluimvee wordt uitgeoefend, behoeft niet gelijk te zijn aan die van varkensvlees, omdat varkensvlees met een kleiner percentage voedergranen verkregen kan worden dan slachtpluimvee, b.v. door de voeding van aardappels.”

Op blz. 48 staat:

„De landen van de E.E.G. te zamen toonden in 1957 een netto-import van 132,2 duizend ton eieren. In 1958/59 produceerde de E.E.G. volgens de Europese Commissie in Brussel 1,65 miljoen ton eieren, terwijl de consumptie 1,83 miljoen ton bedroeg.”

Baas

Hier bleef dus ruimte voor een netto-import van ongeveer 180 duizend ton. Wat betreft pluimvee vlees vermeldde de Europese Commissie een produktie van 631 duizend ton en een consumptie van 652 duizend ton, dus een netto-import van 21 duizend ton. De Europese Commissie vermoedt, dat de produktie ook in de toekomst zal achterblijven bij de consumptie. Misschien is dit echter te optimistisch. De voorstellen van de Europese Commissie bevatten een systeem ter bescherming van de graanproducenten binnen de gemeenschap, en wel door middel van een variabele invoerheffing op granen. De commissie is van plan om voor eieren en pluimvee vlees de invloed van de variabele invoerheffing van granen op het niveau van de voederkosten te compenseren door middel van een eveneens variabele invoerheffing op eieren en pluimvee vlees. Daarnaast beoogt zij andere nadelen in produktiekosten te compenseren eveneens door middel van een vastgestelde invoerheffing. De combinatie van deze twee heffingen zal de pluimvee producenten van de Gemeenschap vrij effectief beschermen tegen concurrenten uit het buitenland en de pluimveehouderij zal aantrekkelijk worden.

Deze beschouwingen heb ik aangehaald om de Minister de gelegenheid te geven zijn inzichten, wat betreft het graanprijsniveau, nog eens duidelijk te stellen. Voor belangrijke consumenten (varkens en kippen) zal de hoogte van het prijsniveau der granen in het E.E.G.-gebied minder invloed hebben op de toekomstige ontwikkeling dan men wel eens gedacht heeft. De andere consumenten, de bevolking, dienen er oog voor te hebben, dat een laag niveau niet onder alle omstandigheden wenselijk is. Bij het optreden van deze bewindsman wijzigde men de naam van het Ministerie. Het voor velen zo vertrouwde woord „voedselvoorziening” verdween. De belangen van de consumenten zijn duidelijk. Toch meen ik, dat de kosten van levensonderhoud een facet zijn in de beoordeling van het algemene welvaartsniveau en dat het laag houden van de kosten van levensonderhoud nimmer een doel op zich zelf mag zijn.

De vraag of de voorstellen van de Regering constructief zijn, dient men tegen deze achtergrond te bezien. Het doen mislukken van de eenwording van klein-Europa door een te starre houding zal een grote verantwoordelijkheid leggen op diegenen, die te weinig visie hadden in een beslissende fase bij de economische integratie.

De vraag of de medesubsidiëring van het landbouwkundig onderzoek door de publiekrechtelijke organen van het bedrijfsleven mogelijk moet worden geacht bleef onbeantwoord. Wij zouden gaarne vernemen of de Minister mogelijkheden van financiële medeverantwoordelijkheid van het bedrijfsleven ziet.

Hoewel ik begrip kan opbrengen voor de overwegingen van de Minister tot verhoging van de minimumleeftijdsgrens als toelatingsvoorwaarde voor de algemene land- en tuinbouw cursussen, meen ik nog een opmerking te moeten maken. De aansluiting op het lager onderwijs zal onder meer zijn de lagere landbouwschool. Helaas zullen er leerlingen zijn, die het onderwijs niet met succes zullen kunnen volgen, vooral in de eerste klassen. Bevordering naar een hogere klasse zal niet mogelijk zijn en na het beëindigen van de leerplichtige leeftijd zullen deze leerlingen verdwijnen. Er zullen ook leerlingen het voortgezet lager onderwijs volgen. Bovendien is er een derde groep, die het lager technisch onderwijs volgt. Voor deze drie genoemde categorieën meende ik de wenselijkheid te moeten bepleiten om de leeftijdsgrens als toelatingsvoorwaarde voor de algemene land- en tuinbouw cursussen lager te stellen. In het belang van het niveau van de lagere landbouwscholen zou het cursusonderwijs een functie kunnen vervullen.

Met instemming nam ik kennis van het voornemen van de Minister om een nota te doen verschijnen over het landbouwonderwijs. Het lag in mijn bedoeling een beschouwing te wijden aan het landbouwonderwijs, mede in verband met de opmerkingen van de directeur van landbouwonderwijs bij de officiële opening van de Middelbare Landbouwschool op christelijke grondslag te Emmeloord enige maanden geleden. Volgens de kranteverslagen zou de directeur uitvoerig gesproken hebben over de plaats en het onderwijs aan de middelbare landbouwscholen. In dit stadium zal ik er niet verder op ingaan! Ik zou het wel op prijs stellen over deze materie van gedachten te mogen wisselen zonder dat in het openbaar tevoren een van de belangrijkste instituten voor de vorming van onze jonge boeren in discussie wordt gesteld!

De uithoof van de lagere land- en tuinbouwscholen heeft mijn volle instemming! Ik meen, dat het oordeel over de oorspronkelijke opzet wel zeer negatief is uitgevallen, en zij miskent de geweldige betekenis, die aan dit instituut moet worden toegekend, in de hele ontwikkeling van het landbouwonderwijs naar dagonderwijs. De opmerking in de stukken: „Het waren eenmansscholen met een zodanig schoolprogramma, dat nauwelijks van een onderwijskundig verantwoorde opzet kon worden gesproken”, heeft mij zeer pijnlijk getroffen. Er zijn lagere landbouwscholen, die hun 25-jarig bestaan gevierd hebben; indien het oordeel van de Minister juist is, dan is het departement in al die jaren wel zeer te kort geschoten.

De sanering der scholen wordt thans aan toevallige omstandigheden (leerlingenbezetting) overgelaten. Zou een planning in overleg met het bedrijfsleven geen betere resultaten afwerpen voor de toekomst?

Over de opmerking van de Minister op blz. 13, rechterkolom, midden:

„Ten slotte wil hij er nog op wijzen, dat het landbouwonderwijs geen eigen inspectieapparaat had.”

wil ik als oud-ambtenaar, belast met het toezicht op het landbouwonderwijs in Oost-Overijssel, kort zijn.

Men moet in het leven voorzichtig zijn het werk van zich zelf hoger te waarden dan het werk van zijn voorgangers. Onder moeilijke omstandigheden hebben de inspecties in het verleden hun werk gedaan. Het was heus iets meer dan na te gaan of de rijkselden wel op doelmatige wijze werden besteed!

Kan de Minister mededelen of zijn voornemen tot subsidiëring van het onderwijs van een Hogere Landbouwschool te Deventer, onder beheer van het Koninklijk Nederlands Landbouw Comité, met ingang van het nieuwe cursusjaar in september 1961 in uitvoering zal komen?

Met instemming heb ik kennis genomen van de opmerking van de Minister, dat, wanneer in de toekomst bij bepaalde dierziektenbestrijding er behoefte aan zou bestaan anderen dan dierenartsen in te schakelen, dit overwogen zou kunnen worden. Met belangstelling wachten wij de resultaten af van het overleg om te komen tot een intensieve bestrijding van de varkenspest.

Tot slot nog iets over de cultuurtechniek, onderdeel waterbeheersing, en het tempo van uitvoering.

Kan de Minister mij het verschil duidelijk maken tussen „te weinig spoed betrachten” en „omdat de beschikbare kredieten niet voldoende zijn om aan alle aanvragen ter verbetering van de waterbeheersing te voldoen”?

Bij wateroverlast in de groeiperiode van onze landbouwgewassen is de schade in het algemeen bijzonder groot! Ik meen, dat hier een grote verantwoordelijkheid ligt bij de Minister van Landbouw. Over de budgettaire beperkingen zal bij de behandeling van andere begrotingen worden gesproken. Toch meen ik, dat ook deze bewindsman bijzondere aandacht aan het aspect van de wateroverlast zal moeten besteden. Het is een nationale taak de bewoners voor welke overlast ook te behoeden.

Over het probleem of met behulp van rijksmiddelen de verbetering van oude gebouwen dient te worden ondersteund, wil ik nog geen oordeel uitspreken. Wel meen ik te mogen opmerken, dit in tegenstelling met de Minister, dat de gebouwlast in de landbouw een ernstig knoepunt is om te komen tot efficiënte arbeidsbenutting en tot intensivering van het bedrijf. De bouw- en verbouwkosten liggen zeer hoog en

Baas

ik ben er niet geheel gerust op, dat bij de kostprijberekeningen uitgegaan wordt van de vervangingswaarde; zelfs de toegepaste en doorberekende afschrijvingen zijn in strijd met elk verantwoord bedrijfsbeheer.

Ik zou de Minister willen adviseren dit onderdeel nog eens ernstig te doen bestuderen en te overwegen of hier toch nog een taak zou kunnen liggen om te komen tot versterking van de interne produktieomstandigheden.

De Minister heeft mij niet kunnen overtuigen, dat de investeringen van f 2800 per ha, werkgroep Hellinga, van f 3400 per ha, Centrale Cultuurtechnische Commissie, van f 2000 tot f 2500, berekeningen van de Minister, voor wat betreft de resultaten van ruilverkavelingswerken te vergelijken zouden zijn. Ergens zal gesnoeid moeten worden; of de werkgroep Hellinga en de centrale commissie gingen uit van een zeer geperfectioneerde opzet of de Minister gaat uit van een veel soberder opzet.

In zo'n korte tijd kan een besparing op grond van de technische ontwikkelingen van 20 pct., werkgroep Hellinga, en van 34 pct., ten aanzien van de centrale commissie, niet bereikbaar zijn.

De Minister motiveerde de beslissing mede op grond van de budgettaire beperkingen en zijn eigen verantwoordelijkheid en door te verwijzen naar de ruilverkavelingen, waarover in 1960 is gestemd en die een investeringcijfer hebben van gemiddeld f 2750 per ha, altijd nog 18 pct. hoger dan het genoemd bedrag van f 2250. Ik kan mij niet geheel onttrekken aan de indruk, dat, toen eenmaal de 40 000 ha vaststond, men op grond van de financiële mogelijkheden moest komen tot een investeringsbedrag van f 2250. Als de werken verantwoord uitgevoerd kunnen worden, heeft de investering van f 2250 per ha mijn volle instemming.

Baas e. a.

De belangen van de eigenaren, die vóór de verkaveling hun grond reeds goed gedraineerd hadden en in prima cultuurtoestand inleverden, dienen bij de nieuwe opzet ervan verzekerd te zijn, dat zij zonder enige lastenverzwaring hun gronden terugkrijgen, gedraineerd en in prima cultuurtoestand. Deze gronden zullen alleen bezwaard kunnen worden met de algemene ruilverkavelingskosten, voor ontsluiting, waterhuishouding e.d.

Een nadere toelichting op dit onderdeel zou ik zeer op prijs stellen. Ten aanzien van de mechanische bodembewerking zou ik bij de uitvoering enige voorzichtigheid willen adviseren. Het is mij bekend, dat in de veenkoloniën in het natte jaar 1960 op mechanisch ontgonnen percelen ernstig structuurbederf werd geconstateerd en, hoewel deze percelen waren gediepploegd, het niet mogelijk was de normale oogstwerkzaamheden te verrichten. Bovendien wil ik wijzen op de studies, waaruit blijkt, dat in de bouwvare aan boerenrijkdom ongeveer is gelegen f 1000 tot f 2000 per ha; bij een mechanische bodembewerking gaat dit bedrag praktisch verloren.

Fouten, die men bij de ontginning of herontginning maakt, zijn in feite nimmer te herstellen. Ik hoop, dat in de toekomst het bekende gezegde, „dat de zuinigheid de wijsheid bedriegt”, niet op ons van toepassing zal zijn.

De Voorzitter: Is de heer Minister bereid de volgende week de gemaakte opmerkingen te beantwoorden?

De heer **Marijn**, Minister van Landbouw en Visserij: Gaarne, Mijnheer de Voorzitter!

De beraadslaging over beide wetsontwerpen wordt verdaagd.